

„Celui care nu știe spre ce port se îndreaptă, nici un vânt nu-i e prielnic”⁵¹. Pentru a deveni performantă, în afară de susținere logistică, cercetarea românească reclamă reperarea și utilizarea specialiștilor cu reală sagacitate intelectuală și cu acumulări profesionale multilaterale, a căror formare necesită modelări atente și investiții generoase, sub zodia echilibrului și raționalității. *Pro memoria*, ca și alte ramuri ale culturii, pe lângă rosturile sale epistemologice, istoria are menirea de a configura în mod cumpănit și armonios un scut protector al națiunii pentru catalizarea identității și verticalității sale.

CUVÂNT DE RĂSPUNS

Ioan-Aurel Pop*

I. Discursurile de recepție

În istoria Academiei Române, discursurile de recepție ocupă un loc aparte. Prin conținut, ca și prin modul de prezentare, aceste supreme forme de consacrare ale academicienilor sau „botezul” lor, cum au mai fost denumite, s-au constituit, de-a lungul anilor, în manifestări pe cât de elevate, pe atât de elegante, proprii instituției academice.

Instituirea discursurilor de recepție s-a făcut la scurt timp după inaugurarea Societății Academice Române, înscriindu-se între primele măsuri organizatorice luate. Propunerea i-a aparținut lui George Barițiu, cel căruia Societatea Academică Română i-a datorat multe inițiative. Preocupat de sporirea prestigiului înaltului for de cultură al țării și, în acest cadru, de necesitatea unei mai bune cunoașteri a membrilor lui, George Barițiu a propus ca, în ședințe speciale, membrii titulari să prezinte discursuri de recepție, în care să se elogieze o personalitate marcantă a culturii românești sau să se prezinte aspecte semnificative din domeniul de competență. Adoptată cu căldură de toți membrii Societății Academice Române, propunerea lui George Barițiu a devenit nu numai o prevedere statutară, dar și un fapt real, la 14/26 septembrie 1869 ținându-se cel dintâi discurs de recepție.

Obligația membrilor titulari de a ține discursuri de recepție a fost înscrisă și în Statutul Academiei Române, adoptat la 21 iunie/3 iulie 1879. La art. 25, se prevedea ca „recepțiunea solemnă a membrilor să se facă prin lectura în public, din partea noului ales, a unui operator original, relativ de preferință la o ramură oarecare a dezvoltării naționale”. Ca urmare, începând cu 1880, discursurile de recepție ținute sub cupola Academiei Române au alternat elogiul făcut unor înaintași ai culturii române cu prezentarea unor aspecte considerate semnificative

* Acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. CZU:94(498)(092)

⁵¹ L. Annaeus Seneca, *Scrisori către Luciliu*, trad. și ed. Gh. Guțu, București, 1967, p. 192 [VIII, LXXI].

dintr-un domeniu sau altul al științelor. Au urmat alte avataruri, nerelevante în cazul de față și care au tulburat în oarecare măsură ordinea academică, mai ales în anii de tristă amintire ai regimului totalitar comunist.

II. Biografia intelectuală

Istoricul Victor Spinei se înscrie astăzi, după o îndelungată cumpănire și o lungă amânare, în această onorantă direcție. Devenit de decenii bune un reper fundamental al istoriografiei românești și cel mai reprezentativ istoric și arheolog medievist al spațiului carpato-nistrean, marele intelectual a acumulat cu insistență și migală nu doar cunoștințe despre trecut, ci și repere culturale esențiale, a reconstituit nu doar fresce ale timpurilor apuse, ci a comentat acele timpuri, le-a încadrat în mari serii istorice, a comparat și valorizat mereu lumea medievală românească încadrată în universalitate. Ca să realizeze toate acestea a străbătut o biografie intelectuală unică, aducătoare a înaltului titlu de membru al Academiei Române (corespondent în 2001 și titular în 2015).

Victor Spinei s-a născut la 26 octombrie 1943, în Lozova, jud. Lăpușna, azi în Republica Moldova. Din cauza apropierea frontului și a iminentelor represalii venite dinspre stepele Răsăritului, în aprilie 1944, familia s-a refugiat în Banat, a fost apoi deportată în Bărăgan, stabilindu-se ulterior la Iași. Studii medii a urmat la Liceul „Costache Negruzzi” (1957-1961) și superioare la Universitatea „Al. I. Cuza” (1961-1966) la Iași. S-a specializat în Germania, și-a luat doctoratul în istorie, pregătit sub îndrumarea lui Ion Nestor la Universitatea din București și susținut sub coordonarea lui Ștefan Ștefănescu la Institutul de Istorie „N. Iorga” din București (1977). S-a împărtășit, însă, din plin de ambianța de seriozitate a primei universități moderne a țării, fondate de ctitorul României unite. A beneficiat de documentare în Germania, S.U.A., U.R.S.S./Rusia, Italia, Austria, Marea Britanie, Franța, Suedia, China, Israel, Bulgaria, Ungaria, Polonia, Spania, Grecia, Ucraina, Turcia, Belgia, Armenia, Turkmenistan, Georgia, Serbia, Croația, Macedonia de Nord etc. A fost cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași (1966-1990), cercetător științific principal, șef al Sectorului de arheologie medievală (1990-2003), director (2003-2011) și director onorific (din 2014) la Institutul de Arheologie din Iași, obținând decenii bune de Mircea Petrescu-Dâmbovița, *spiritus rector* al arheologiei, preistoriei și istoriei vechi ieșene din acei ani. A devenit cadru didactic asociat (1990-1991), conferențiar (1991-1995), profesor titular (1995-2012), profesor asociat și profesor emerit (din 2012) la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”. Calitatea de conducător de doctorat a dobândit-o la specialitatea „Arheologie medievală” (din 1990). A efectuat cercetări deopotrivă asupra izvoarelor scrise și asupra celor arheologice, a participat la numeroase manifestări științifice interne și internaționale, la sute de conferințe, prelegeri, mese rotunde, a condus și conduce periodice, s-a bucurat de premii prestigioase (Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române), a devenit *Doctor honoris causa* al unor universități. Este vicepreședinte al Academiei

Române (din 2015), președinte al Comisiei mixte româno-ucrainene de istorie, arheologie, etnografie și folclor a Academiei Române (din 2004). Coordonator al Programului Centenar al Academiei Române (2017-2020). Președinte al Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române (din 2019), membru al unor academii străine.

III. Concepția și metoda istorică

Victor Spinei este, în multe privințe deschizător de drumuri în cercetarea Evului Mediu propriu-zis (secolele V-XV). Temele abordate vorbesc de la sine în acest sens: istoria și arheologia Evului Mediu, cu preocupări speciale pentru teritoriul Moldovei; populația românească la nordul și sudul Dunării de Jos; migrațiile triburilor nomade în estul și sud-estul Europei; raporturile politice, economice, culturale și confesionale ale românilor cu Imperiul bizantin, cnezatele rusești, Regatul ungar și confederațiile tribale turcice și mongole; circulația obiectelor de cult în estul și sud-estul Europei; istoriografie românească și universală. În calitate de profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” și de director al Institutului de Arheologie din Iași s-a preocupat constant de pregătirea teoretică și practică a studenților, a tinerelor cadre didactice și cercetătorilor în domeniul arheologiei și istoriei, prin însușirea metodelor moderne de săpături și de valorificare a rezultatelor investigațiilor, punând accent pe cercetările cu caracter interdisciplinar, astfel că a creat o adevărată școală în domeniul arheologiei și istoriei medievale cu extensie pe ambele maluri ale Prutului.

Ca să alcătuiască aceste prea modest intitulate „reflecții lapidare”, însă pline de miez, istoricul a avut nevoie de decenii de acumulare. Într-o etapă a activității sale, când istoriografia românească era controlată de regimul comunist, Victor Spinei a avut marele privilegiu de a sta în preajma unor mari istorici, adevărați maeștri, dar nu doar de la Iași. Unul dintre aceștia a fost David Prodan. Ani la rând, la 13 martie, Victor Spinei putea fi văzut pe Strada Mică din Cluj, în casa respectatului academician octogenar, luând – precum mulți alții – lumină. Istoric de concepție materialistă, din seria pornită de Democrit, Epicur ori Lucrețiu, Prodan nu a fost niciodată marxist, fapt pentru care a și părăsit viața oficială de partid și s-a retras la Biblioteca Academiei din Cluj-Napoca. David Prodan susținea și demonstra că istoria nu este o disciplină revelație (în sensul că nu te poți ilumina peste noapte cu tainele trecutului), ci una de acumulare și că rezultatele majore în cercetarea istorică nu vin – cu rarissime excepții – decât la maturitate și, mai ales, la senectute. Victor Spinei și-a însușit, se pare, de tânăr asemenea concepții și a muncit cu tenacitate pentru a ajunge la vasta sa erudiție și acribie.

Istoricul nu enumeră și nu justifică în acest discurs de recepție temele sale fundamentale de cercetare și, în niciun caz, pe cele particulare, abordate treptat de-a lungul carierei. Victor Spinei nu este, cu anumite excepții, un istoric al sintezelor, ci unul al analizelor temeinice. Tehnica (metoda) de lucru pornește de la reconstituirea faptelor, ajunge la înserierea lor în procese largi, pentru ca să ur-

meze valorizarea, relevarea semnificației, importanța lor. În acest text, autorul nu face nimic din toate acestea, ci se îndreaptă spre caracterizarea generală a istoriei și istoriografiei românești din cele mai vechi timpuri până astăzi. După relevarea întrepătrunderilor istoriei cu istoriografia națională, arată paradoxurile perpetuate până azi privind rolul, sensul, menirea discursului istoric. Astfel, se trece de la Herodot („consemnarea faptelor remarcabile ale grecilor și barbarilor, spre a nu fi date uitării”) la vechi aforisme chinezești („a-ți uita strămoșii este ca și cum ai fi un pârau fără izvor sau un copac fără rădăcini”), de la Polybios și Diodor din Sicilia (atestatori ai importanței și utilității istoriei) până la cei care credeau că „cel mai bun dintre profeții viitorului este trecutul” (Byron) sau că istoria se poate reconstitui într-adevăr „așa cum a fost”. Și tot așa, trecând prin Hegel, Bernard Shaw, H. G. Wells („nimeni nu poate ști care sunt surprizele pe care ni le rezervă viitorul”), se ajunge la cele mai dure reacții depreciative la adresa istoriei, rostite nu atât de istorici, cât de filosofi ori de filosofi ai istoriei și scriitori (Paul Valéry). Astfel, cunoașterea trecutului a fost valorizată până la absurd, considerând că fără istorie societatea nu poate să funcționeze (*historia magistra vitae*) sau, dimpotrivă, la extrema cealaltă, a fost denigrată în sensul că trecutul ar fi complet inutil sau chiar dăunător mersului înainte al societății („trecutul nu are nicio relevanță pentru prezent și viitor”).

În trecere, se subliniază lărgirea permanentă a obiectului istoriei ca discurs, de la interesul pentru elite până la revărsarea spre întreaga societate și de la faptul politic la temele sociale, culturale, economice, de mentalitate, de imaginar colectiv, marginali etc. Astfel – ni se spune – s-a ajuns și la încercări de istorie totală, repudiată și ea ca nerealistă. În acest fond general, sunt încadrate temele românești: etnogeneza românilor, exagerările tracomane, ramurile poporului român și dialectele limbii române, structurile noastre statale mai labile în raport cu ale slavo-bulgarilor, rușilor kieveni, ungarilor, rolul Țaratului româno-bulgar, rolul limbii în identitatea poporului, romanitatea românilor, conștiința romanității proprii la români, numele de vlah, numele dat de români lor înșiși (1489: „seliștea lui Bodea Rumârul”, toponim incluzând un antroponim rotacizat) etc.

Dar excursul academicianului Victor Spinei încetează repede să fie unul strict istoric, astfel încât sunt formulate opiniile sale despre cele două Europe („Europa cu doi plămâni”, după expresia papei Ioan Paul al II-lea), despre rolul slavonismului, despre doctoratele în istorie astăzi, despre institutele românești din străinătate, despre istoricii români afirmați peste hotare etc.

Scurta istorie a istoriografiei românești – de la cronicari, Cantemir și Kogălniceanu până la Iorga și Gh. I. Brătianu – ne aduce aminte de istoricii noștri cetățeni și martiri, de rolul Academiei Române în standardizarea cercetării istorice, de istoricii scoși din contextul epocii și condamnați pentru că nu gândeau ca unii urmași ai lor de după câteva secole; de partea istoriografiei românești din Basarabia etc. Răzbate o tristețe abia reținută față de apetitul unora dintre noi de a ne distruge eroii naționali („personalitățile emblematice”), precum Mihai Viteazul,

Avram Iancu, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Ion I. C. Brătianu, Nicolae Iorga, Emil Cioran, Mircea Eliade și mulți alții. Îngrijorarea autorului vine și din această globalizare ivită precum un tăvălug, cu ștergerea identităților și anularea culturii. Victor Spinei nu urâțește și nu preamărește, nu este adeptul unei istorii triumfale, dar nici ai uneia ticăloșite. Pornește de la premisa că istoricii sunt oameni, cu defecte și calități, cu jenante compromisuri, dar și cu sublime principii, apărate până la capăt.

Autorul se dovedește un înțelept, depărtat de polemicile arogante și jignitoare, de condamnările fără drept de apel, de catalogările sentențioase. Victor Spinei a scris și scrie istorie după temeinice cercetări, aplicând o metodologie serioasă și având drept scop relevarea prezentului oamenilor trăitori în trecut, în funcție de criteriul adevărului. De aceea, a devenit un profesionist și un maestru al genului și de aceea, distinși colegi, este onorat astăzi sub această augustă cupolă.

Vivat, crescat, floreat!